
Preststún, Kirkjubæjarklaustri

Framkvæmdarannsókn árið 2020

LILJA BJÖRK PÁLSDÓTTIR

ÁSAMT MAGNÚSI Á. SIGURGEIRSSYNI

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS
REYKJAVÍK 2020
FS804-19461

Forsíðumyndin sýnir stoðarholur og veggjahleðslur í vestursniði í skurði 3.
Myndina tók Stefán Ólafsson.

C2020
Fornleifastofnun Íslands
Bárugötu 3
101 Reykjavík
Sími: 551 1033
Netfang: www.fornleif.is

Grunnupplýsingar

Rannsóknarnúmer (málsnúmer MÍ):

201912-0006

Þjóðminjasafnsnúmer (ÞJMS):

2019-105

Númer fornleifa úr skráningarskýrslu og tilvísun í skýrsluna:

SF-116:040, Ragnheiður Gló Gylfadóttir ofl. 2012. Aðalskráning fornleifa á Kirkjubæjarklaustri. FS470-11041. Fornleifastofnun Íslands ses. Reykjavík.

Tilgangur rannsóknar:

Staðsetning tóftar sem ekki sést lengur á yfirborði

Tegund rannsóknar:

Framkvæmdarannsókn

Staðsetning:

Preststún, Kirkjubæjarklaustri, Skaftárhreppi

GPS hnit (miðja rannsóknarsvæðis):

ISN93 546.553 / 365.183

Rannsóknartími (nákvæmar dagsetningar):

04.05.-05.05.2020

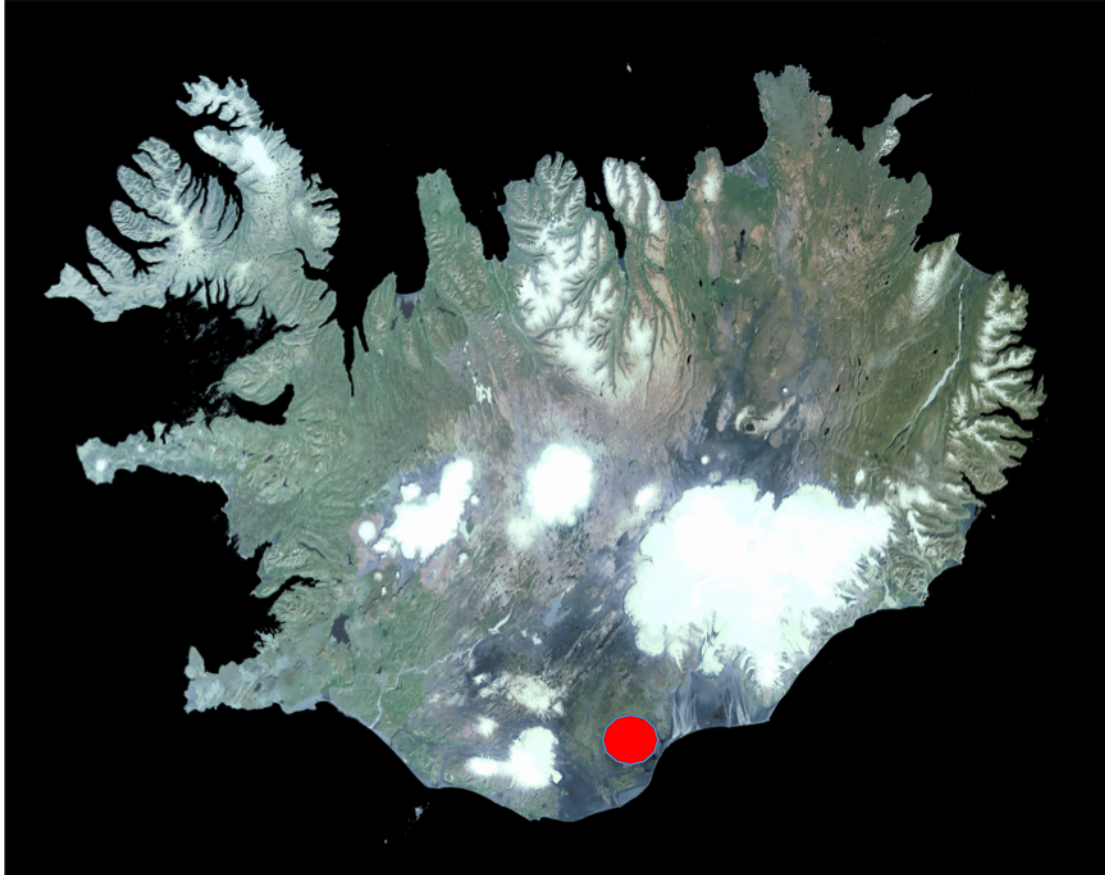
Leyfishafi:

Lilja Björk Pálsdóttir

Fjöldi starfsmanna:

2

Staðsetningarkort

Lofmynd fengin hjá Landmælingum Íslands

Útdráttur

Vegna fyrirhugaðra byggingaframkvæmda voru grafnir þrír könnunarskurðir til að staðsetja minjar sem ekki sáust lengur á yfirborði en heimildir voru til um að hafi staðið á svæðinu. Skurðirnir leiddu í ljós að lágur hóll sem stendur syðst á framkvæmdasvæðinu hefur myndast við endurteknar byggingar fyrr á tímum. Með greiningu á gjóskulögum var hægt að tímasetja minjarnar til 10. – 15. aldar.

Lykilorð

Framkvæmdarannsókn, könnunarskurðir, Suðurland, 10.öld, 15. öld.

Abstract

Due to new housing plots being developed, three test trenches were made in order to locate a structure which now is not visible on the surface. The trenches revealed that a low mound in the southern part of the planned site is made up of structures being repeatedly built in the same area. The structures were dated using tephra chronology. The dates ranged from the 10. to 15. centuries

Keywords

Test trenches, Southern Iceland, 10. Century, 15. Century.

Inngangur

Fyrirhuguð er íbúðabyggð á svæði Íb-2 á Kirkjubæjarklaustri. Í fornleifaskráningu sem Fornleifastofnun Íslands ses vann fyrir Skaftárhrepp á Kirkjubæjarklaustri árið 2011 kemur fram að meint tóft, hugsanlega útihús SF-116:040 hafi verið á svæðinu miðju en öll yfirborðsummerki um það síðarnefnda eru horfin (Ragnheiður G. Gylfadóttir, 2012, bls. 33).

Minjastofnun Íslands vann umsögn um fyrirhugaðar framkvæmdir og úrskurðaði jafnframt að fram þyrfti að fara fornleifakönnun á framkvæmdasvæðinu (MÍ201909-0085/6.09/K.M.). Í framhaldi af úrskurðinum gerði sveitarfélagið samkomulag við Fornleifastofnun Íslands ses um að hún tæki að sér könnunargróft.

Farin var vettvangsferð að Preststúni, Kirkjubæjarklaustri dagana 4.-5. maí 2020 í þeim tilgangi að staðsetja tóftina. Upphaflega átti verkið að hefjast þann 17.12. 2019 og var farið á vettvang þann dag. Vegna mikils frosts í jörðu urðu fornleifafræðingar hinsvegar frá að hverfa samdægurs og verkinu því frestað fram á vor.

Sveitarfélagið ráðgerir að byggja íbúðarhúsnæði á reitnum sem kallast Preststún og er sunnarlega í þorpinu. Verkið unnu fornleifafræðingarnir Stefán Ólafsson og Lilja Björk Pálsdóttir sem jafnframt var leyfishafi og stýrði vettvangsvinnu. Magnús Á. Sigurgeirsson jarðfræðingur mætti á vettvang og kannaði gjóskulög í könnunarskurðunum. Niðurstöður rannsóknar hans eru í viðauka aftar í skýrslunni.

Markmið

Í umsögn Minjastofnunar Íslands um fyrirhugaðar framkvæmdir (MÍ201909-0085/6.09/K.M.) um minjastað SF-116:040 kemur fram að þótt engin yfirborðsummerki sjáist um það hús eða gerði sem stóð á þessum slóðum (og er staðsett eftir bæjarteikningu danskra herforingjaráðsmanna frá því í upphafi 20. aldar), þá séu líkur á því að leifar hússins gætu leynst undir sverði og því nauðsynlegt að ráðast í rannsóknir til að ganga úr skugga um hvort svo sé og áætla umfang minja og aldur ef þær finnast.

Aðferðafræði

Tveir könnunarskurðir voru gerðir á þeim stöðum þar sem mestar líkur voru taldar á að leifar tóftarinnar væri að finna samkvæmt herforingjaráðskorti og heimildamanni í fornleifaskráningu. Staðsetning þriðja skurðarins réðst af aðstæðum á staðnum eftir að uppgröftur hófst.

Könnunarskurðirnir voru vélgrafnir með 90 cm breiðri flatnefja skóflu niður að helstu mannvistarlögum en annars var grafið niður fyrir forsögulegar gjóskur. Til að komast að dýpt mannvistarlaganna var að fyrirmælum¹ minjavarðar vélgrafið í gegnum hluta þeirra og niður í óhreyfðan jarðveg. Þá voru auk þess handgrafnar minni könnunarholur (dýpt 0,20m x breidd

¹ Skv. símtali við minjavörð Suðurlands þann 04.05.2020.

0,20m x lengd 1m) á völdum stöðum innan þess skurðar þar sem mestar mannvistarleifarnar var að finna.

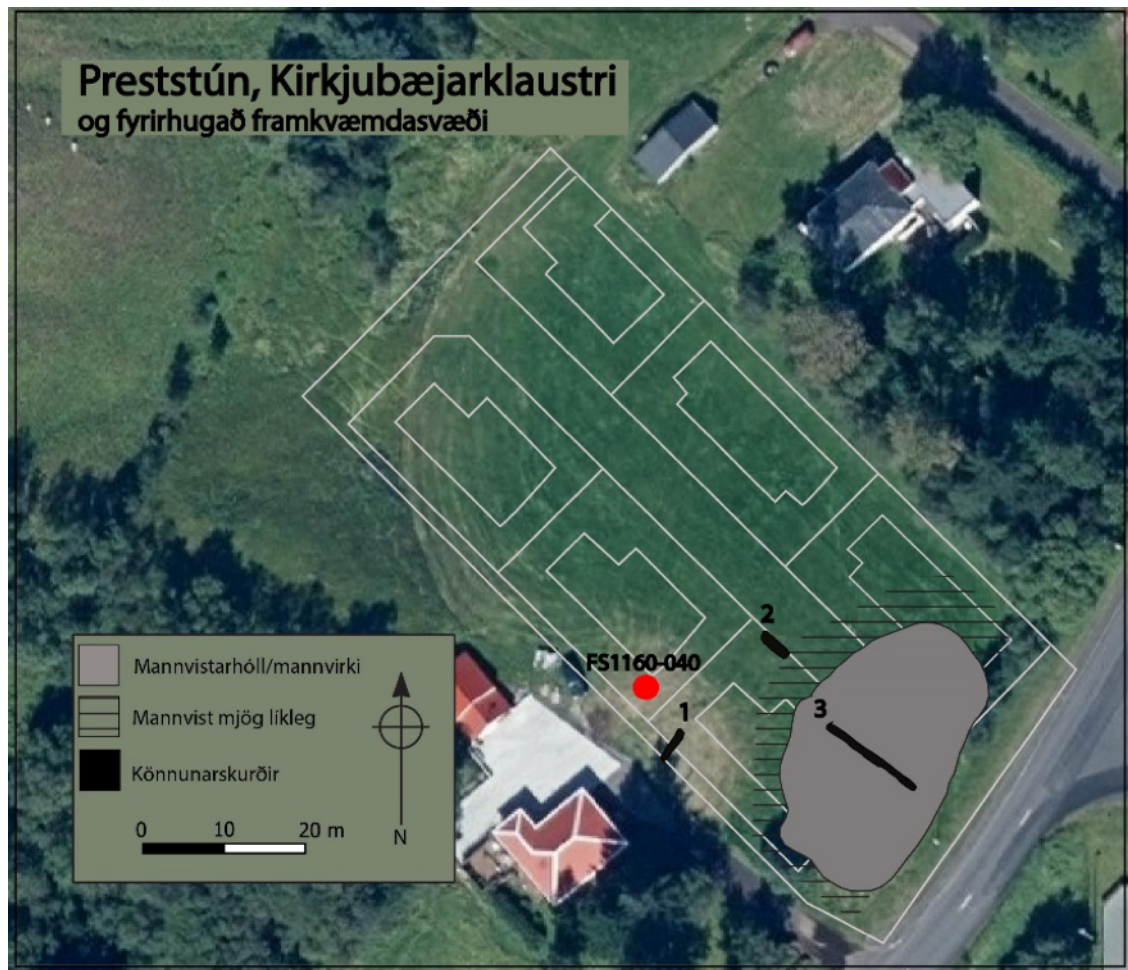
Þar sem ekki fundust mannvistarlög var látið nægja að ljósmynda snið skurða. Hinsvegar voru snið teiknuð í þeim skurðum þar sem mannvist fannst og öll mannvistarlög, áfoks- og hrúnlög auk gjóskulaga skráð. Sniðteikningarnar voru ýmist teiknaðar í 1:10 eða 1:20, allt eftir því hversu flókin sniðin voru. Þau snið voru einnig skrásett með ljósmyndum. Sniðteikningarnar voru fullunnar í Adobe Illustrator 2020. Skurðirnir voru mældir upp með Trimble S6000 Series.

Uppgröftur og skráning mannvistarlaga fylgir svokallaðri einingaaðferð (e. single context recording), sem lýst er í uppgrafthandbók Fornleifastofnunar Íslands ses (Lucas, Gavin. 2003. Archaeological field manual. Fornleifastofnun Íslands ses, Reykjavík). Hún felur í sér að hugsað er um hvert mannvistarlag (t.d jarðlag, holu, gröf, eða byggingahluta) á minjasvæði sem einstakan atburð (einingu) í uppbyggingu þess. Hver eining er skráð, teiknuð, hæðarmæld og ljósmynduð og fær hún númer í hlaupandi númerakerfi sem er einstakt innan þess rannsóknarsvæðis sem unnið er á. Þannig er t.d. eitt númerakerfi sem heldur utan um öll þau jarðlög og mannvirki sem skráð eru á tilteknu svæði.

Gripir.

Engir gripir komu í ljós við rannsóknina.

Uppgröftur og niðurstöður

Staðsetning könnunarskurða

Skurður 1

Mynd 1 Skurður 1, horft til austurs.

Mynd 2 Suðursnið í skurði 1.

Skurður 1 (sjá staðsetningarkort) var grafinn nálægt þeim stað sem útihús/gerði SF-116:049 var talið hafa staðið. Skurðurinn var 3,7x0,90m að innanmáli og snéri suðvestur og norðaustur. Dýpt hans var 1,70m. Ekki var hægt að greina neina mannvist í honum. Var því ákveðið að lengja skurðinn ekki frekar heldur grafa annan skurð austar, og innar á túninu.

Skurður 2

Skurðurinn var 3,7x0,90m að innanmáli og snéri norðvestur og suðaustur. Dýpt hans var 1,70m. Litla mannvist var að sjá í þessum skurði fyrir utan hreyfð jarðlög í austurenda hans sem bera vitni um athafnir manna í nágrenninu í fyrndinni.

Mynd 3 Suðurendi austursniðs í skurði 2.

Mynd 4 Skurður 2, horft til suðurs.

Skurður 3

Mynd 5 Uppgröftur hafinn við skurð 3. Horft til norðurs.

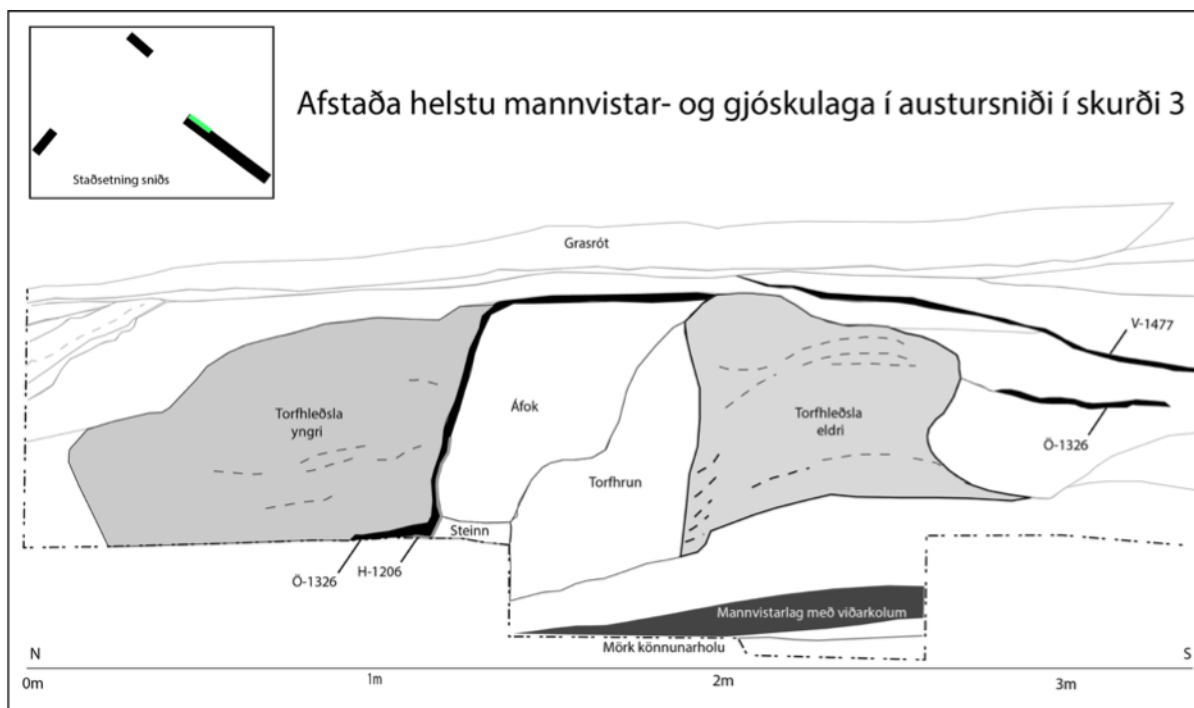
Upphaflega áttu skurðirnir að vera færri en lengri. Þar sem lítið kom í ljós í þeim tveimur fyrri var ákveðið í samráði² við minjavörð Suðurlands að bæta við þriðja skurðinum. Samkvæmt uppgrafarleyfi voru enn um 13 metrar ónotaðir þegar hér var komið við sögu og voru þeir nýttir í að kanna dálitla upphækkun í túninu sunnan við fyrri skurðina. Þessi skurður varð 13 metra langur, 0,90 metra breiður en dýptin var frá 1,20 metra í norðurenda til 1,5m í suðurenda. Var byrjað við norðurenda hólans

Mynd 6 Torfhleðsla í austursniði. Gjóskurnar H-1206 og Ö-1362 liggja upp að og yfir hleðsluna. Horft til austurs.

² Skv. símtali við minjavörð Suðurlands þann 04.05.2020.

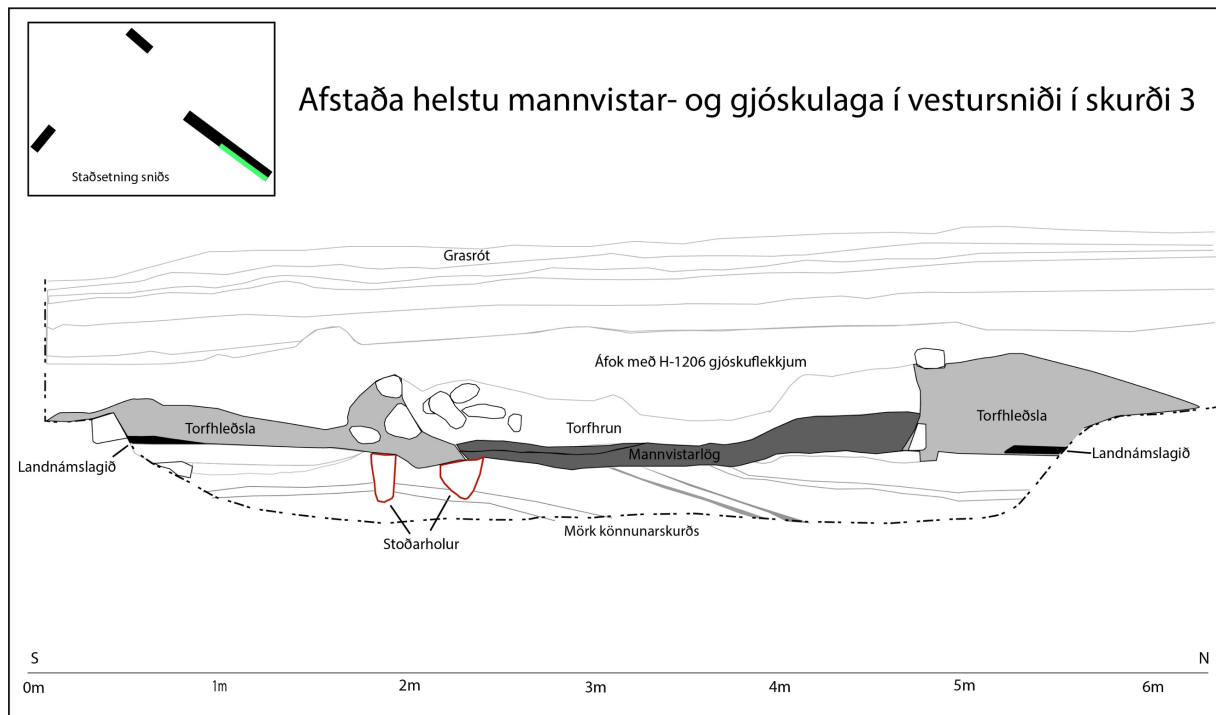
og komu mannvistarlög fljótt í ljós. Var því skurðurinn lengdur smám saman til suðurs til að ná umfangi mannvistarlaganna. Ljóst varð að hóllinn er nær allur manngerður og náðu mannvistarlög út fyrir uppgraftarmörk. Í suðurenda skurðarins hefur verið mun meira rask, enda er það nær miðju hólans og því má gera ráð fyrir því að umsvif hafi verið þar lengur og meiri. Voru bæði langsniðin teiknuð, þ.e. vestur- og austurhliðar skurðar.

Mynd 7 Torfhleðslur við norðurenda í skurði 3.

Í ljós komu veggjahleðslur frá ýmsum tímum. Í austurlangsníði mátti greina allt að þrjár torfhleðslur sem tilheyra hvert sínu mannvirki. Samkvæmt gjóskulagagreiningu³ spanna þessi mannvirki tímabilið frá því fyrir 1206 og þar til eftir 1326 en gjósku úr Örafajökli er að finna í torfi yngri torfhleðslunnar. Eldri hleðslan hefur hinsvegar verið fallin og mikið fokið að henni af jarðvegi þegar gjóska fellur úr Heklu árið 1206. Undir báðum þessum hleðslum var svo að sjá mannvistarlag með viðarkolum, en ekki var hægt að ráða af sníði hvort um gólflag eða annarskonar mannvistarlag er að ræða. Það er þó greinilega eldra en báðar fyrrnefndar hleðslur.

³ Sjá greinargerð Magnúsar Á. Sigurgeirssonar hér aftar.

Mynd 8 Torfhleðsla og stoðarholur við suðurenda í skurði 3.

Í vestursniði sást allt að þrjár torfhleðslur auk tveggja grjóthleðslna og tveggja stoðarhola. Þessar hleðslur virðast tilheyra sama húsinu auk gólflags. Mögulega mátti sjá hluta af austurvegg þessa húss í austursniði. Þessar minjar eru samkvæmt gjóskulagagreiningu þær elstu sem sástu í skurðinum.

Mynd 9 Grjóthleðsla sem tengist torfveggjum og gólflögum frá fyrri hluta 10. aldar. Horft til austurs.

Draga má þá ályktun að í skurðinum hafi fundist leifar tveggja til þriggja mannvirkja sem spanna tímabilið frá fyrri hluta 10. aldar og til 14. eða 15. aldar. Skýrast var elsta húsið en veggir þess sástu í báðum sniðum auk gólflags. Önnur mannvirki sástu einungis sem stakir torfveggir og ekki hægt að sjá önnur ummerki tengd þeim.

Lokaorð

Könnunarskurðir geta gefið ágætis vísbendingar um hvort minjar sé að finna á ákveðnum svæðum eða ekki. Einnig eru þeir góð leið til að nálgast gögn til aldursgreininga án of mikillar fyrirhafnar eða röskunar. Könnunarskurðir hafa þó takmarkað greiningargildi, sem felst einfaldlega í umfangi þeirra. Þeir opna ákveðinn glugga í jarðlögin en eins og kom bersýnilega í ljós við þessa rannsókn, gáfu þeir ekkert uppi umfram aldur og efnisgerð minjanna. Hlutverk þeirra og stærð er enn á huldu en það er afar áhugavert hversu lítið sást í fyrri skurðunum tveimur, ekki síst þegar lítið er til þess langa tímabils sem menn hafa verið að byggja og bæta hús sín þarna á hólnum. Það getur verið vísbending um að þar hafi ávallt verið hagi eða tún og þá mætti túlka mannvirkin á hólnum sem úti- eða skepnuhús. En það verður því miður ekki ráðið af þeim gögnum sem söfnuðust við þessa takmörkuðu rannsókn. Til að öðlast betri yfirsýn og ná almennilega utan um minjarnar þyrfti að fara fram fornleifarannsókn með uppgrefti þar sem stærra svæði væri afhjúpað og þannig skilja betur hvernig mannvirkin og jarðlögin tengjast innbyrðis. Vitneskjan sem nú er komin fram er þó áhugaverð og mikilvægt púsl í sögu Kirkjubæjarklausturs, um upphaf, notkun og þróun svæðisins.

Heimildir

Ragnheiður Gló Gylfadóttir ofl. 2012. *Aðalskráning fornleifa á Kirkjubæjarklaustri*. FS470-11041. Fornleifastofnun Íslands ses. Reykjavík.

Viðaukar

Ljósmyndaskrá

Staður	Safnnúmer	Ljósmynda númer	Svæði	Áttahorf	Myndefni
Preststún	2019-105	868			Torf tekið af
Preststún	2019-105	869			Torf tekið af
Preststún	2019-105	870			Torf tekið af
Preststún	2019-105	871			Torf tekið af
Preststún	2019-105	872			Torf tekið af
Preststún	2019-105	873			Torf tekið af
Preststún	2019-105	874			Torf tekið af
Preststún	2019-105	875			Torf tekið af
Preststún	2019-105	876			Torf tekið af
Preststún	2019-105	877			Torf tekið af
Preststún	2019-105	878			Torf tekið af
Preststún	2019-105	879			Torf tekið af
Preststún	2019-105	880			Torf tekið af
Preststún	2019-105	881			Torf tekið af
Preststún	2019-105	882	3	N	Vegghleðsla í S enda skurðar tekin með gröfu skv. tilmælum frá minjaverði
Preststún	2019-105	883	3	N	Vegghleðsla í S enda skurðar tekin með gröfu skv. tilmælum frá minjaverði
Preststún	2019-105	884	3	A	Vegghleðsla í A enda skurðar tekin með gröfu skv. tilmælum frá minjaverði
Preststún	2019-105	885		A	Vinnumynd
Preststún	2019-105	886	3	N	N- snið í skurði og botn teknar í V-A að ca. 3,90m.
Preststún	2019-105	887	3	N	N- snið í skurði og botn teknar í V-A að ca. 3,90m.
Preststún	2019-105	888	3	N	N- snið í skurði og botn teknar í V-A að ca. 3,90m.
Preststún	2019-105	889	3	N	N- snið í skurði og botn teknar í V-A að ca. 3,90m.
Preststún	2019-105	890	3	N	N- snið í skurði og botn teknar í V-A að ca. 3,90m.

Preststún	2019-105	891	3	N	N- snið í skurði og botn tekna í V-A að ca. 3,90m.
Preststún	2019-105	892	3	N	N- snið í skurði og botn tekna í V-A að ca. 3,90m.
Preststún	2019-105	893	3	A	Austurendi, grjóthleðsla
Preststún	2019-105	894	3	A	Austurendi, grjóthleðsla
Preststún	2019-105	895	3	A	Austurendi, grjóthleðsla
Preststún	2019-105	896	3	A	Austurendi, grjóthleðsla
Preststún	2019-105	897	3	A	Austurendi, grjóthleðsla
Preststún	2019-105	898	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	899	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	900	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	901	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	902	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	903	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	904	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	905	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	906	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	907	3	S	Suðursnið, frá austurenda til vesturs
Preststún	2019-105	908	3	S	Veggur í austurenda
Preststún	2019-105	909	3	S	Veggur í austurenda
Preststún	2019-105	910	3	S	Veggur í austurenda
Preststún	2019-105	911	3	S	Veggur í austurenda
Preststún	2019-105	912	3	S	Veggur í austurenda
Preststún	2019-105	913	3	S	Veggur í austurenda
Preststún	2019-105	914	3	S	Veggur í austurenda
Preststún	2019-105	915	3	S	Hleðsla undir gjósku
Preststún	2019-105	916	3	S	Hleðsla undir gjósku
Preststún	2019-105	917	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V- A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	918	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V- A (0m til u.þ.b. 6m)

Preststún	2019-105	919	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	920	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	921	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	922	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	923	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	924	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	925	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	926	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	927	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	928	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	929	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	930	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	931	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A (0m til u.þ.b. 6m)
Preststún	2019-105	932	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	933	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	934	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	935	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	936	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	937	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	938	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	939	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.

Preststún	2019-105	940	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	941	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	942	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	943	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	944	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	945	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	946	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	947	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	948	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	949	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	950	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	951	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	952	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	953	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	954	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	955	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	956	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	957	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	958	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	959	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	960	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.

Preststún	2019-105	961	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	962	3	V	V-snið í skurði 3, tekið frá S-N.
Preststún	2019-105	963	3	A	Grjóthleðslur og gjóska í A-enda skurðar
Preststún	2019-105	964	3	V	Grjóthleðslur og gjóska í A-enda skurðar
Preststún	2019-105	965	3	S	Grjóthleðslur og gjóska í A-enda skurðar
Preststún	2019-105	966	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	967	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	968	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	969	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	970	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	971	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	972	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	973	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	974	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	975	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	976	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	977	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	978	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	979	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	980	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	981	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A

Preststún	2019-105	982	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	983	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	984	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	985	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	986	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	987	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	988	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	989	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	990	3	N	N-snið í skurði 3, tekið frá V-A
Preststún	2019-105	991	3	A	Sama og ljósmynd 963
Preststún	2019-105	992	3	A	Sama og ljósmynd 963
Preststún	2019-105	993	3	N	Snið yfir hleðslum í A-enda
Preststún	2019-105	994	3	S	Snið yfir hleðslum í A-enda
Preststún	2019-105	995	3	S	Snið yfir hleðslum í A-enda
Preststún	2019-105	996	3	S	Veggur/stoðarholur í S-sniði
Preststún	2019-105	997	3	N	Gjóskurunur í N-sniði, A-við torfvegg
Preststún	2019-105	998	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	999	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1000	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1001	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1002	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1003	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1004	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1005	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1006	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1007	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1008	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1009	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1010	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1011	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1012	3	S	S-snið í skurði frá V-A+G:G

Preststún	2019-105	1013	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1014	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1015	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1016	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1017	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1018	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1019	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1020	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1021	3	S	S-snið í skurði frá V-A
Preststún	2019-105	1022	3	SV	A-endi skurðar
Preststún	2019-105	1023	3	V	Skurður 3
Preststún	2019-105	1024	3	A	Skurður 3
Preststún	2019-105	1025	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1026	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1027	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1028	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1029	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1030	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1031	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1032	2	A	N-snið í skurði 2, gjóskur. Dýpt 1,68m
Preststún	2019-105	1033	2	V	Yfirlitsmynd
Preststún	2019-105	1034	2	V	Yfirlitsmynd
Preststún	2019-105	1035	2	V	Yfirlitsmynd af sniði í skurði 2
Preststún	2019-105	1036	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1037	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1038	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1039	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1040	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan

Preststún	2019-105	1041	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1042	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1043	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1044	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1045	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1046	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1047	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1048	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1049	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1050	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1051	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1052	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1053	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1054	1	A	A-snið í skurði 1. Ath. að hér er ekki þykka grófa gjóskan
Preststún	2019-105	1055	1	S	Skurður 1
Preststún	2019-105	1056	1	A	A-snið í skurði 1
Preststún	2019-105	1057	1	N	Skurður 1
Preststún	2019-105	1058		SA	Yfirlitsmynd

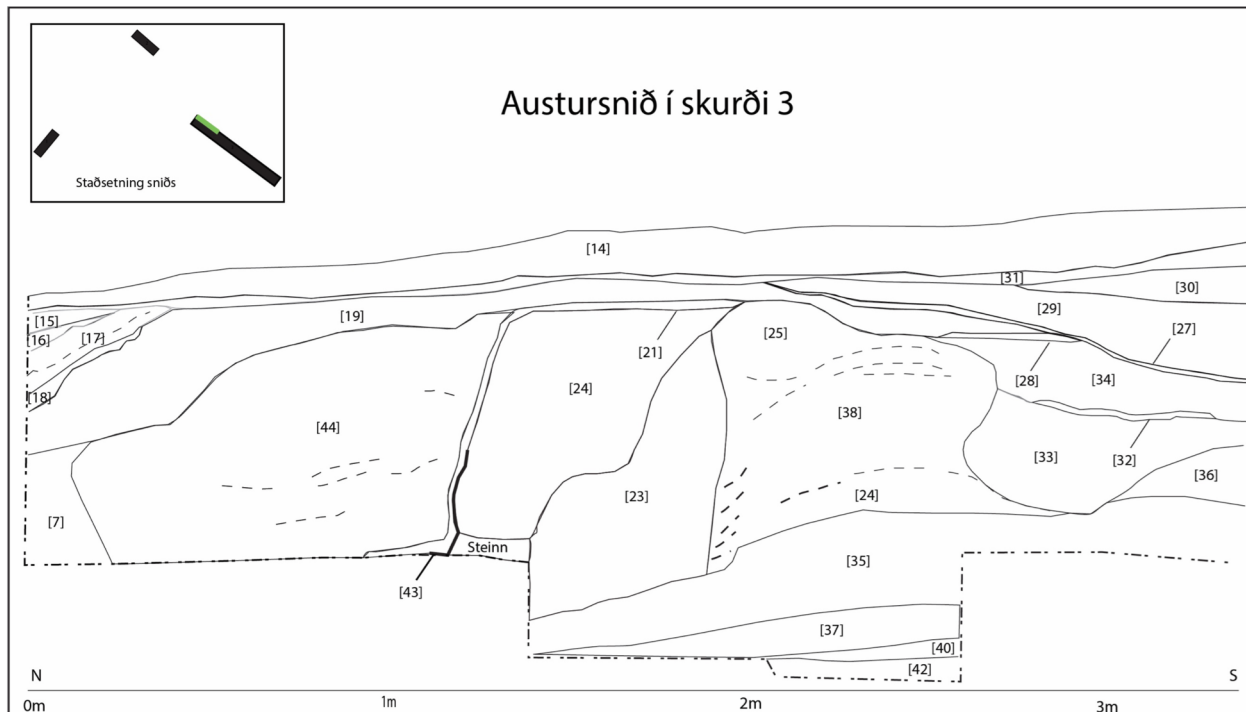
Lageiningaskrá

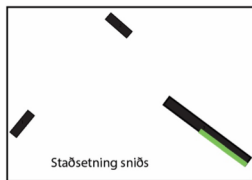
Lagnúmer	Svæði	Lýsing	Dagsetning	Upphafsstafir
1	3	Lagskipt áfok. Silt og sandur	05.05.20	SÓ
2	3	Áfok með H-1206 flekkjum	05.05.20	SÓ
3	3	Torfhleðsla með grjóti	05.05.20	SÓ
4	3	Veggjahrun	05.05.20	SÓ
5	3	Veggjahrun	05.05.20	SÓ
6	3	LNS	05.05.20	SÓ

7	3	Forsöguleg gjóska	05.05.20	SÓ
8	3	Forsöguleg gjóska	05.05.20	SÓ
9	3	Stoðarhola	05.05.20	SÓ
10	3	Stoðarhola	05.05.20	SÓ
11	3	Mannvistarlag	05.05.20	SÓ
12	3	Mannvistarlag	05.05.20	SÓ
13	3	LNS	05.05.20	LP
14	3	Grasrót	05.05.20	LP
15	3	Áfokslag með torfsneplum	05.05.20	LP
16	3	Áfokslag, sandur	05.05.20	LP
17	3	Áfokslag, einsleitt með gjóskulinsum	05.05.20	LP
18	3	Áfokslag, sandur	05.05.20	LP
19	3	Áfok	05.05.20	LP
20	3	Áfok, líkt 19.	05.05.20	LP
21	3	áfok með slitrum af Ö-1362	05.05.20	LP
22	3	Áfok með gjóskuslitrum	05.05.20	LP
23	3	Torfhrun	05.05.20	LP
24	3	Áfokslag, með gjósku og torfsneplum	05.05.20	LP
25	3	Torfhleðsla	05.05.20	LP
26	3	Dökk fingerð gjóska	05.05.20	LP
27	3	Dökk gróf gjóska	05.05.20	LP
28	3	Fíngerð dökk gjóska	05.05.20	LP
29	3	Áfok	05.05.20	LP
30	3	Tvískipt dökk gjóska	05.05.20	LP
31	3	Áfok	05.05.20	LP
32	3	Ljós gjóska Ö-1362	05.05.20	LP
33	3	Áfok	05.05.20	LP
34	3	Áfok með gjóskuslitrum	05.05.20	LP
35	3	ólífugrænt lag með járnútfellingum	05.05.20	LP
36	3	ólífugrænt lag með járnútfellingum	05.05.20	LP
37	3	Torfhleðsla	05.05.20	LP
38	3	Torfhleðsla	05.05.20	LP
39	3	Mannvistarlag	05.05.20	LP
40	3	Kolalag með móösku	05.05.20	LP
41	3	Gjóska og áfok	05.05.20	LP
42	3	Grænleit gjóska	05.05.20	LP

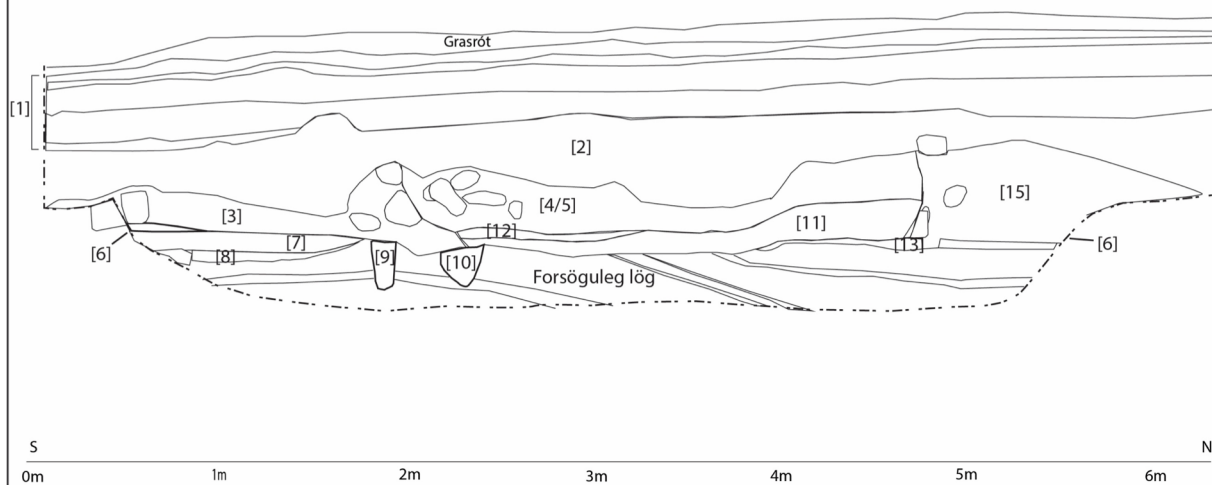
43	3	Gjóska H-1206	05.05.20	LP
44	3	Torfhleðsla	05.05.20	LP

Sniðteikningar

Vestursnið í skurði 3

Gjóskulagagreining

Fornleifarannsókn á Kirkjubæjarklaustri 2020

Gjóskulagarannsókn

Magnús Á. Sigurgeirsson, jarðfræðingur

Netfang: magnus.a.sigurgeirsson@isor.is

INNGANGUR

Þann 20. maí 2020 voru fornminjar skoðaðar á Kirkjubæjarklaustri. Grafnir höfðu verið þrír könnunarskurðir á fyrirhuguðu byggingarsvæði sunnan prestsbústaðarins (mynd 1). Talsverðar minjar komu fram í syðsta skurðinum (nr. 3), torfhleðslur og mannvistarlög, en í hinum voru aðeins lítilsháttar merki um rót. Áhersla var lögð á að finna aldur minjanna í skurði 3. Hins vegar nýttust sniðin í hinum skurðunum tveimur vel til að fá mynd af gjóskulagaskipan svæðisins. Gjóskulög voru könnuð í skurðunum, snið mæld og teiknuð í skurðum 1 og 3 og gjóskusýni tekin til skoðunar.

Mynd 1. Rannsóknarsvæðið á Kirkjubæjarklaustri. Staðsetning könnunarstaða eru sýnd á myndinni.

Gjóskulög við Kirkjubæjarklaustur – fyrri rannsóknir

Samkvæmt fyrri rannsóknum má vænta þess að finna eftirtalin gjóskulög við Kirkjubæjarklaustur, frá og með Landnámslagi:

K-1918 (um 1 cm þykkt)

H-1845 (barst til A frá upptökum)

G-1783 (Skaftáreldar, þykkt gjósku um 1 cm)

K-1755 (barst til ANA, um 5 cm þykkt)

K-1660 (barst aðallega til SA)

K-1625 (barst til NA-ANA, um 3-4 cm samkvæmt þykktarkorti)

K-1612 (barst aðallega til A)

H-1597 (blásvart þunnt, barst til SA)

K~1500 (mjög þunnt)

V-1477 (gæti verið um 2 cm þykkt)

G~1432 og G~1457 (aldur reiknaður út frá þykknunarhraða jarðvegs)

K-1416 (barst aðallega til ASA)

H-1389 (blásvart, barst til SA)

Ö-1362 (hvítt á litinn). Dökkt þunnt lag er undir .

H-1206 (ólífugrátt, barst til SA frá upptökum, gæti verið allt að 2 cm þykkt)

Eldgjá~939 (10 cm jafnfallið)

G~910 (barst til suðurs frá Grímsvötnum, um 2 cm þykkt við Klaustur). Á milli landnámslags og Eldgjárgjóskunnar hafa verið greind allt að þrjú gjóskulög frá Grímsvötnum (í Núpsstaðaskógi). Lag frá því um 910 er eitt þeirra og er útbreiðsla þess þekkt en ekki hinna.

Landnámslag (LNL) með upptök í Bárðarbungu- og Veiðivatnakerfi, frá því um 877. Þykkt þess ætti að vera 2,5-3 cm samkvæmt þykktarkorti. Lagið er einlitt á þessum slóðum, ólífugrænt.

Ekki er gefið að öll þessi lög finnist og jafnframt er möguleiki að önnur lög en hér eru listuð finnist.

Flest gjóskulögin eru frá Kötlukerfinu (K) en þrjú til fjögur frá Heklu (H), tvö frá Bárðarbungu- og Veiðivatnakerfi (V), allt að fjögur frá Grímsvötnum (G) og eitt frá Örafajökli (Ö). Öll eru lögin dökkleit, grá eða svört, nema Örafajökulslagið sem er hvítt og H-1206 sem er ljósgrátt (ólífugrátt).

NIÐURSTÖÐUR

Fornleifar í skurði 3

Greinileg torfhleðsla var til staðar norðarlega í skurðinum (mynd 2). Norðan við vegginn mátti sjá gjóskulagið Ö-1362 óraskað ganga upp og yfir vegginn. Lagið sást ekki sunnan veggjar. Einnig mátti sjá slitur úr ólífugráu fínkorna gjóskulagi ofan á torfhruni norðan megin. Er það vafalítið lagið H-1206. Sunnan veggjar sást grágrænt grófsendið gjóskulag yfir torfhruni, vafalaust V-1477, og einnig Ö-1362 litlu neðar (myndir 2 og 3). Segja má með góðri vissu að þessi veggur sé frá því fyrir 1206. Undir mannvistarlögum er LNL og eitt dökkt gjóskulag ofar. Smásjárskoðun bendir til að dökka lagið sé ekki Eldgjárgjóskan frá 939 eins og talið var á vettvangi heldur gjóska með upptök í Vatnajökli. Litur gjóskuglersins í laginu er heldur ljósari en er í Kötlugjósku. Samkvæmt rannsóknnum Bergrúnar Óladóttur (2011) á gjóskulögum umhverfis Vatnajökul fundist þrjú Grímsvatnalög á milli LNL og Eldgjárgjóskunnar í Núpsstaðaskógi. Eitt lagið er frá um 910 og er þykkt þess við Klaustur talin um 2 cm. Vel getur verið að þetta sé lagið sem sést í sniði I, a.m.k. passar þykktin ágætlega en það er 1,5 cm í sniðinu. Í sniði 1 er það um 3 cm þykkt (líklega er um sama lag að ræða). Eldgjárgjóskan ætti að vera um 10 cm jafnfallin samkvæmt þykktarkortum. Svo virðist sem það lag sé ekki varðveitt á svæðinu og enn fremur er LNL afar illa varðveitt, sést

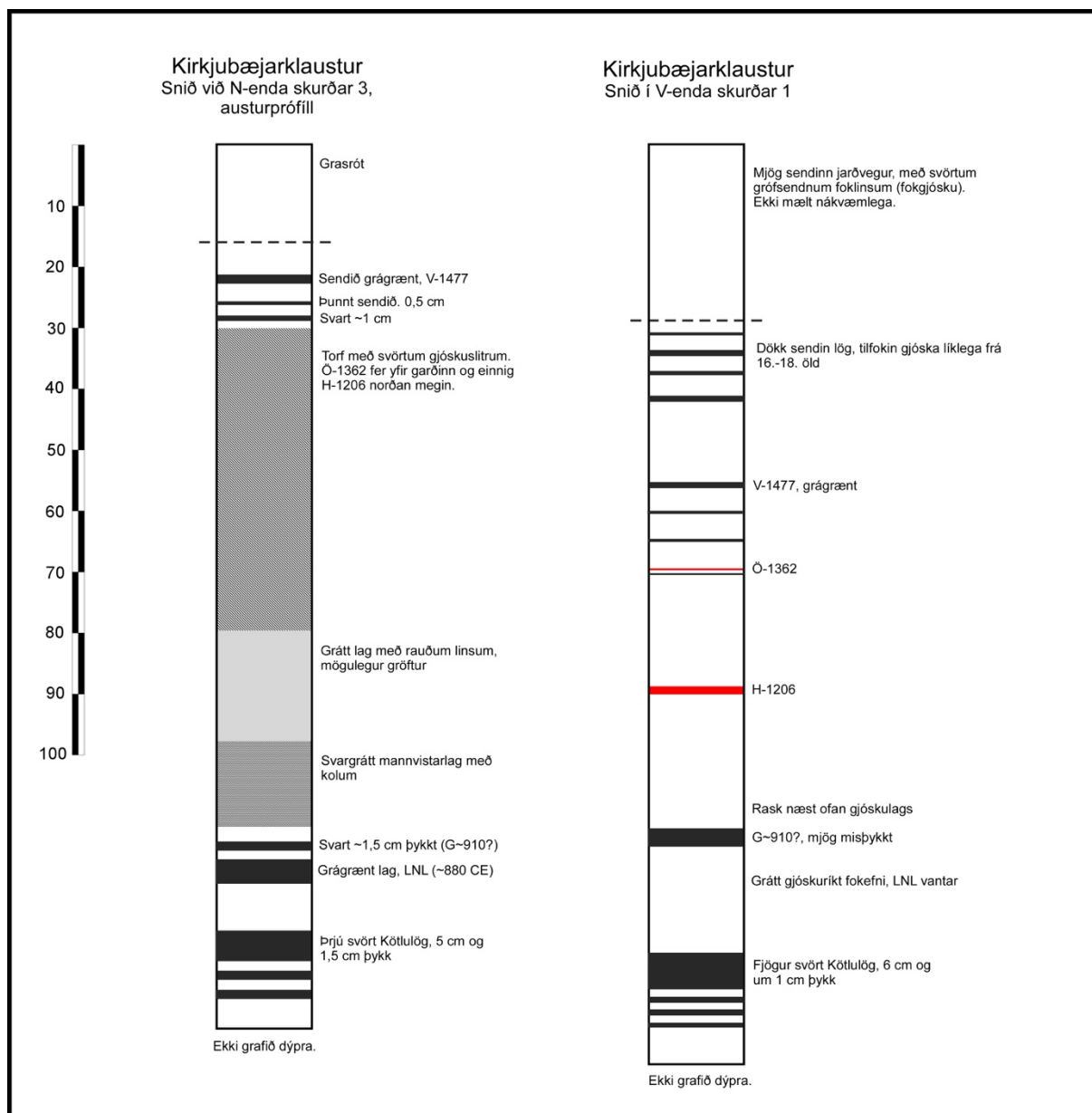
aðeins á stuttum kafla í skurði 3 en ekki í skurðum 1 og 2. Svo er að sjá sem þessi lög hafi eyðst af foki eða uppblæstri. Sé gengið út frá því að lagið G~910 sé undir mannvistarlögunum í sniðinu í skurði 3 og auk þess 2-2,5 cm af fokjarðvegi gætu þau hafa orðið til nokkrum áratugum síðar. Líklega þó áur en Eldgjárgjóskan féll um 940. Hér er um ónákvæman útreikning að ræða og er óvissan talsverð.

Norðan við vegginn má sjá torf sem inniheldur ljósa lagið Ö-1362. Ljóst er því að eitthvað hafa menn verið að bjástra þarna á 14. eða snemma á 15. öld.

Þess má geta að afstaða gjóskulaga til Bjarnagarðs í Landbroti er lík því sem hér er hefur verið lýst, þar er gjóskulagið 1206 yfir garðhleðslunni.

Mynd 2. Snið mælt í skurði 3. Sjá má dökkgrátt mannvistarlag neðarlega í sniðinu og enn fremur torf ofar. Hægra megin við hleðsluna liggja V-1477 (grátt) og Ö-1362 (hvítt) yfir torf og torfhrun úr veggnum.

Mynd 3. Snið mæld í skurðum 3 og 1 á Kirkjubæjarklaustri.

NIÐURLAG

Í skurði 3 eru torfhleðslur og mannvistarlög sem eru frá því fyrir árið 1206. Sjást þær bæði nyrsti í skurðinum og syðst. Svo er að sjá sem fyrstu merki um mannvist séu frá fyrri hluta 10. aldar. Nyrst í skurði 3 er torfbunki frá lokum 14. aldar eða upphafi þeirrar fimmtándu (Ö-1362 er í torfinu).

HELSTU HEIMILDIR

- Bergrún A. Óladóttir 2011. Holocene volcanic activity at Grímsvötn, Bárðarbunga and Kverkfjöll subglacial centres beneath Vatnajökull, Iceland. Bull. Volcanol. DOI 10.1007/s00445-011-0461-4.
- Guðrún Larsen 1979. Um aldur Eldgjárhrauna. Náttúrufræðingurinn 49, bls. 1-80.
- Guðrún Larsen 2000. Holocene eruptions within the Katla volcanic system, south Iceland. Jökull 49, 1-28.
- Guðrún Larsen 2010. Katla: Tephrochronology and eruption history. The Mýrdalsjökull ice cap, Iceland. Glacial processes, sediments and landforms on an active volcano (ritstj. A. Schomacker, J. Krüger and K.H. Kjær). Developements in Quaternary Sciences, 13.
- Guðrún Larsen 2018. Eldgos á suðurlálandi á fyrstu öldum byggðar – áhrif í Rangárvalla- og V-Skaftafellssýslum. Náttúrufræðingurinn 88 (1.-2. hefti), bls. 5-18.
- Sigurður Þórarinnsson 1982. Bjarnagarður. Árbók hins íslenska fornleifafélags 1981, bls. 5-39.
- Sigurður Þórarinnsson 1968: Heklueldar. Sögufélag, Reykjavík, 185 s.